

Je kunt geen krant openslaan zonder te lezen over zelfrijdende auto's, onbemande melkmachines of zorgrobots. Zelfs het kabinet zegt het: de robot komt. Het schrijfvak blijft die invasie niet bespaard. Begin jaren negentig stonden vertalers op ongeveer hetzelfde punt als tekstschrijvers nu: tekstverwerkers en spellingcontrole waren gemeengoed, maar van verdere automatisering was nog nauwelijks sprake. De afgelopen jaren zijn echter reuzensprongen gemaakt in het vertaalvak. Kunnen we een voorbeeld nemen aan onze vertaalcollega's, voor wie geautomatiseerde ondersteuning inmiddels de gewoonste zaak van de wereld is?

GUUS VISSER

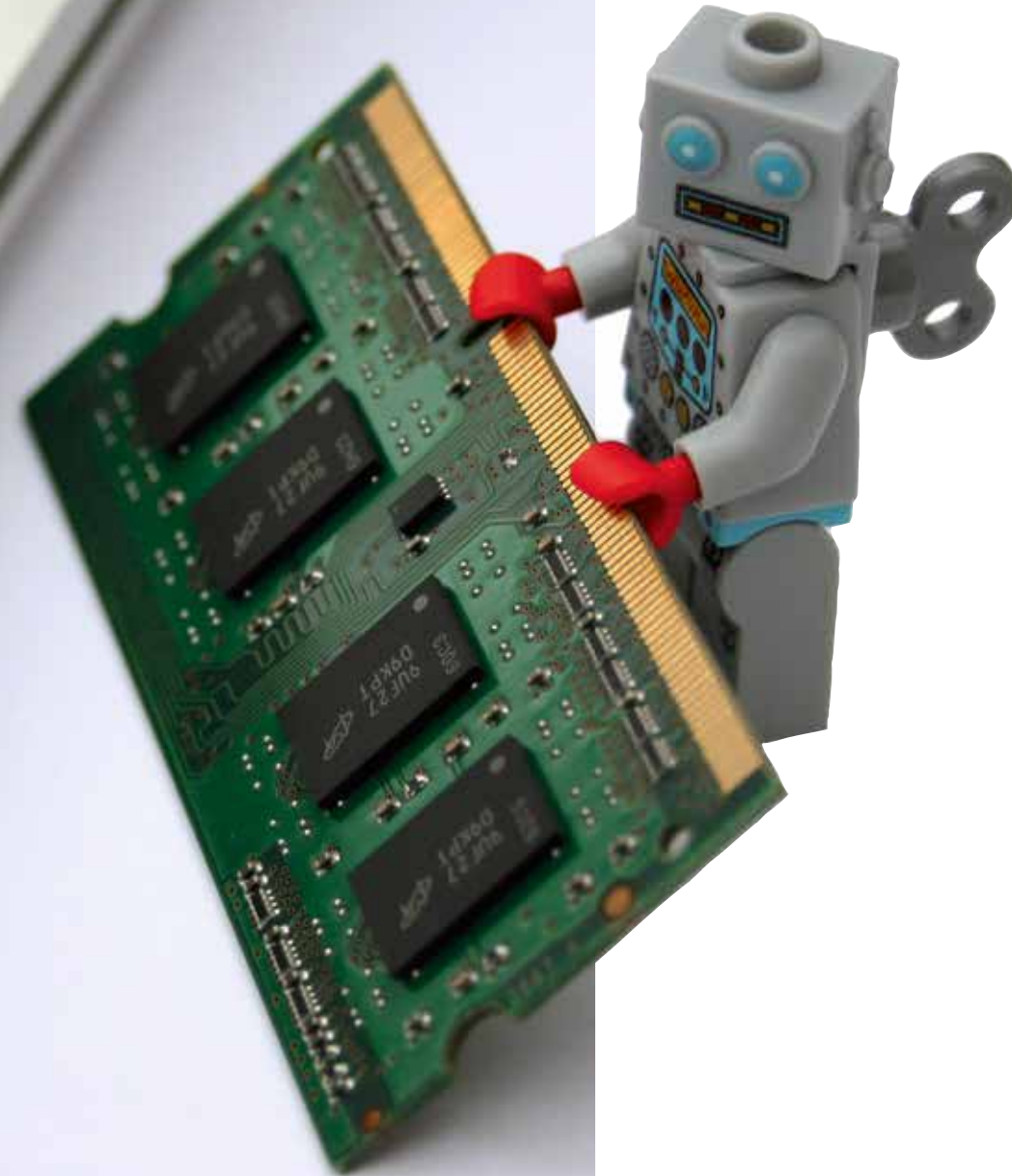
is adviseur internationale documentatie en professioneel vertaler: www.vitext.nl.

MARCEL ULJEE

is zelfstandig tekstschrijver: www.uljeeteksten.nl.

Help, de robot komt!

Wat tekstschrijvers kunnen leren van vertalers

‘Robots nemen steeds meer taken over [...] die tot voor kort buiten het bereik van de technologie zijn gebleven. Denk bijvoorbeeld aan schoonmakers, magazijnmedewerkers en taxichauffeurs.’ Nee, hier is geen trendwatcher aan het woord, maar onze minister van Sociale Zaken, Lodewijk Asscher. Vorig jaar september hield hij een speech over de gevolgen van robotisering voor de werkgelegenheid. Als zelfbenoemde ‘rasoptimist’ houdt hij er rekening mee dat robots werkloosheid gaan veroorzaken. Geldt dat scenario ook voor tekstschrijvers?

Moorden en aardbevingen

De robot duikt hier en daar al op in verwante bedrijfstakken. In de journalistiek bijvoorbeeld. Elk kwartaal publiceert persbureau Associated Press (AP) duizenden nieuwsberichten over de kwartaalcijfers van beursgenoteerde bedrijven. Vorig jaar kondigde AP aan dat die berichten voortaan automatisch worden gegenereerd. De *Los Angeles Times* gaat nog een stapje verder: de krant laat software automatisch nieuwsberichten schrijven over onderwerpen die in die stad allang geen nieuws meer zijn: moorden en aardbevingen. Alleen als het echt interessant wordt, neemt een redacteur het werk over.

Wie verder speurt, ontdekt dat geautomatiseerde, autonome tekstproductie buiten de journalistiek een minstens zo grote vlucht neemt. Automated Insights (automated-insights.com) en Narrative Science (narrative-science.com) zijn bedrijven die pretenderen ‘big data’ te kunnen omzetten naar rapporten of zelfs ‘verhalen’. Hun websites vermelden accountantsbureaus, creditcardmaatschappijen, banken, verzekeraars en entertainmentbedrijven als klanten. Aansprekende Nederlandse voorbeelden hebben we nog niet kunnen vinden. Maar dat zal niet heel lang op zich laten wachten. Aan de universiteit van Tilburg kun je een master ‘data journalism’ volgen, waaraan dezelfde combinatie van big data en storytelling ten grondslag ligt. Vorige maand ging aan de Fontys Hogeschool een onderzoek naar robotjournalistiek van start. Doel: tools ontwikkelen die het mogelijk maken om automatisch nieuwsverhalen te vertellen. Betrokken partijen zijn onder meer ANP, de Persgroep, RTL en de Telegraaf Media Groep (TMG).

Inlevingsvermogen

Maar wacht eens even. Er moeten toch menselijke vaardigheden zijn waarover robots niet beschikken? Zoals inlevingsvermogen? En creativiteit? Ook aan die

poten onder de tekstschrijverszetel lijkt te worden gezaagd. De app Crystal ('the biggest improvement to email since spell-check') belooft communicatie via e-mail empathischer te maken. Achter de schermen verzamelt de uitgever van de app openbare gegevens over de personen die je e-mailt. Na een analyse ontstaat er een persoonlijkheidsprofiel dat de app vervolgens gebruikt om tekstsuggesties te doen voor je e-mails (crystalknows.com).

Maar creativiteit dan? Darius Kazemi, 'internet artist', knutselde de afgelopen jaren tientallen Twitter-bots in elkaar die zelfstandig teksten samenstellen. Zoals een bot die startup-ideeën lanceert of een bot die krantenkoppen combineert. Ze snijden lang niet altijd hout, maar je kunt niet volhouden dat ze niet creatief zijn. Persado Persuasion Automation (persado.com) levert machinaal gegenereerde digitale copy voor e-mails, sms en advertenties die naar eigen zeggen niet onderdoet voor menselijke producten. Het bedrijf belooft dankzij het gebruik van overtuigingstechnieken zelfs een hogere effectiviteit.

Robots, bots, software, apps

Robots, of 'bots' in het kort, zijn systemen die processen in meer of mindere mate autonoom uitvoeren. Hoe die processen worden uitgevoerd, is afhankelijk van de regels en instructies (de 'software') waarmee de robot is geprogrammeerd. In dit geval gaat het uiteraard niet om fysieke processen, maar om softwarematige 'als/dan'-processen. Daarom kan het moeilijk zijn onderscheid te maken tussen de feitelijke robot en de software die de robot aanstuurt. Kleine (mobiele) applicaties zijn overigens meestal zelf geen robot, maar maken via een netwerk verbinding met de software-robot op een server.

De stijgende productiviteit die dankzij vertaalsoftware haalbaar is, heeft ervoor gezorgd dat de vertaaltarieven sinds de introductie van de euro in het gunstigste geval onveranderd zijn gebleven

Het is voor tekstschrijvers niet te hopen dat Google DeepMind, dat zich toelegt op het ontwikkelen van zelflerende systemen, zich ooit gaat richten op het schrijfvak. Het bedrijf is er al in geslaagd om software te bouwen die zichzelf leert eenvoudige videogames te spelen. Wat als een zelflerende schrijftool straks zonder menselijke tussenkomst online research kan doen en uit leestatistieken kan afleiden welke formuleringen de beste respons genereren?

Google Translate

Als 'beroepsburen' van het schrijversgilde hebben vertalers al tientallen jaren te maken met een toenemende invloed van vertaalrobots, automatisering en computerondersteuning. Met de introductie van Google Translate in 2007 ging er voor veel buitenstaanders een compleet nieuwe wereld open. De meeste beroepsvertalers waren toen echter al lang en breed gewend aan vertaaltechnologie.

Wie begin deze eeuw zijn eerste schreden in de vertaalbranche zette, leerde de fijne kneepjes van het vak wellicht nog van oude rotten die weemoedig herinneringen ophaalden aan een tijd van ingesproken vertalingen op cassettebandjes, persoonlijke typistes en stapels getypte pagina's conceptvertalingen vol correctietekens in potlood, die van begin tot eind overgetypt moesten worden voordat ze per fax of post naar de klant konden. Daarbij vergeleken was Word Perfect 5.1 met spellingcontrole al een hele vooruitgang. De eerste invloed van robots werd begin jaren negentig zichtbaar, toen bedrijven als Trados, SDL en Atril elk hun eigen software op basis van vertaalgeheugens introduceerden. Rond 2000 behoorde het gebruik van zulke software standaard tot de eindcompetenties van elke zichzelf respecterende vertaalopleiding. In 2007, het jaar waarin Google Translate zijn intrede deed, was het voor professionele vertalers al een stuk lastiger om aan werk te komen zonder kennis van en ervaring met vertaaltools.

Verschillende automatiseringsniveaus

Een kijkje in de vertaalwereld leert dat er onderscheid bestaat tussen verschillende automatiseringsniveaus. Vertalers maken onderscheid tussen simpele vertaalgeheugens (lichte ondersteuning), geavanceerde vertaaltools met of zonder autonome vertaalsuggesties (flinke ondersteuning) en vertaalmachines (volledig autonoom). Al deze oplossingen hebben zo hun voor- en nadelen, en zijn daarom meer of minder geschikt voor verschillende soorten verta-

Wordt je werk overgenomen door een robot?

De BBC maakte een rekenmodule die vertelt welke kans je hebt dat je werk wordt geautomatiseerd. De kans dat een 'author, writer or translator' overbodig wordt, is 33%, toevallig dezelfde kans die een kapper heeft. Dat biedt minder zekerheid dan de meeste zorgberoepen, maar het toch altijd beter dan bijvoorbeeld IT-engineers (58%), koks (73%) receptionisten (96%) of, onderaan de lijst bungelend, telefonische verkopers (99%). Journalisten scoren overigens verrassend laag: slechts 8% kans op werkloosheid door robotisering.
bron: <http://bbc.in/1NqYHDI>

lingen. Wil je een creatieve marketingtekst vertalen? Dan zul je voor een goede vertaling weinig hebben aan een volledig autonoom proces. Vertaal je echter lange ingrediëntenlijsten waarin grammaticale variatie en stijl volledig ontbreken? Dan is een goed ingestelde vertaalrobot goud waard.

De verscheidenheid aan processen die zo is ontstaan, heeft ertoe geleid dat er ook een steeds grotere diversiteit binnen de beroepsgroep ontstaat: sommigen specia-

Bot or poet?

Is dit gedicht geschreven door een mens of een robot? Op botpoet.com stuit je al snel op twijfelgevallen. Het is overigens lastig om te bepalen of dat iets zegt over de kwaliteit van de bots of over de onzekerheid die bij lezers ontstaat door de vrije versvorm van de geciteerde dichters.

liseren zich in het corrigeren van machinevertalingen, terwijl anderen zich juist toeleggen op 'transcreation': niet zozeer letterlijk vertalen maar het formuleren van een nieuwe tekst op basis van een brontekst in een andere taal.

Vertalen gaat sneller, veel sneller!

Hoewel machinevertalingen anno 2015 een steeds grotere rol spelen, lijkt er voor de komende jaren nog volop behoefte aan de expertise van vertalers. Toch heeft het vak grote veranderingen doorgemaakt. Om maar met het positieve te beginnen: er zijn meer mogelijkheden voor kwaliteitscontrole, het is gemakkelijker om binnen grote projecten consistentie van terminologie en stijl te waarborgen en, misschien nog wel het belangrijkste, vertalen gaat sneller, veel sneller! Maar laten we niet om de hete brij heen draaien: de vertaalrobot heeft ook minder plezierige gevolgen. De stijgende productiviteit die dankzij vertaalsoftware

Metatoontje

FELIX VAN DE LAAR is tekstadviseur

Waar is het begonnen? En hoe is het gebeurd – de verhuiskamering en ironisering van het nieuws? Op de Duitse staatsradio kun je nog steeds elk uur het prototype van het zakelijke nieuwsbericht horen: ‘Berlijn. Volgens Bondskanselier Merkel... Zij zei dat tijdens het staatsbezoek van Pietje Puk... Vertegenwoordigers van de oppositie reageerden...’ De oosterburige nieuwslezers lopen keurig de journalistieke vragen waar, wat, wanneer en hoe na; het waarom, en de waardering van het belang van de zaak – de duiding, zoals de Vlamingen het noemen – laten ze graag aan anderen over. Wie het archief induikt, zal zien dat ook Nederlandse krantenberichten ooit, in het papieren tijdperk, met plaatsnaam punt begonnen. Lekker helder. Anno 2015 is het nieuws in Nederland zijn ernst aan het verliezen. In mijn ochtendkrant moet ik vaak met een kaarsje naar de feiten zoeken en soms vind ik ze niet, en vermeldt een artikel alleen maar de reacties op een gebeurtenis, of speculaties over het waarom. Alsof de lezer de feiten al kent – uit andere bronnen dan toch. Andere lezers klagen over de te grote foto’s en de koppen, de vele particuliere meningen en de columns – al het gedoe om het eigenlijke nieuws heen dus.

Bûter, brea en griene tsiis

De manier waarop men interesse in nieuwsberichten wekt, gaat evenmin over de nieuwsinhoud zelf. Bij Blendle, de digitale knipseldienst, zijn ze er trots op dat ze kwaliteit leveren:

De kranten staan werkelijk boordevol steengoede verhalen vandaag. Dit zijn volgens ons de beste.

NRC Handelsblad hanteert een eigen kwaliteitscriterium:

Goedemiddag NRC-lezer, dit zijn de vijf meestbesproken stukken van vandaag.

Willen ze bij *NRC Handelsblad* nou dat wij aan onze keukentafel van die meestbesproken stukken nog meer meestbesproken stukken gaan maken? Hoezo meestbesproken, door wie, met welke gevolgen? Maar vooral: waar gáán die stukken over? Al twintig jaar stijgen de uitgaven in het universitair onderwijs – tsjonge; een dodelijk ongeluk in de VS tijdens een parade – wat vreselijk nou; turnsters die misschien naar de Olympische Spelen kunnen – wow! Je krijgt nog een groet met een kwinkslag mee in de aftiteling van hun dagelijkse Nieuwsbrief:

Veel succes vandaag. Heb je nieuws, commentaar of bûter, brea en griene tsiis? Mail ons...

Hebben de leesmedia het metatoontje van de audiovisuele overgenomen? Op de Nederlandse radio zijn nieuwsbulletins vooral stukjes tekst tussen heel veel reclame in, uitgesproken door een persoon die eerst op een jolig toontje, door de presenter(en) van het voorgaande programma is aangekondigd; die daarna weer het woord geeft aan Pietje Puk van de filemeldingen en aan de dienstdoende meteoroloog. (Op Radio 1 mag je de eerste halve minuut van het nieuwsbulletin eerst nog horen wat er ná het nieuwsbulletin weer komt. Zelfs tijdens de STER maken ze reclame voor... de STER.)

Beeld, op tv, versterkt zowel de ernst als de ondergravende ondertoon. Eerst spat het bloed van de wereld op het scherm; even later zien we het nieuwsanker haar mondhoekje optrekken als ze niet gelooft wat een politicus zojuist heeft gezegd, wat je ook aan het toontje van haar vraag of opmerking kunt horen. En ze wenst je evengoed ‘een héle prettige avond’. Kan iemand een flauwekulblocker uitvinden, aub? ■

Dit is de laatste column die Felix van de Laar voor *Tekstblad* schreef. Hij is binnenkort digitaal actief op www.tekstblad.nl en blijft nauw betrokken bij ons blad. Veel dank!

haalbaar is, heeft ervoor gezorgd dat de vertaaltarieven sinds de introductie van de euro in het gunstigste geval onveranderd zijn gebleven (terwijl er jaarlijks voor honderden euro’s aan software moet worden aangeschaft), dat de deadlines steeds korter worden en dat klanten soms onrealistische verwachtingen hebben: ‘Als je een handleiding van 10.000 woorden binnen vijf dagen kunt vertalen, waarom kun je mijn persbericht van 1000 woorden dan niet binnen een halve dag leveren?’

Een bijzonder gevolg van de technologisering van de branche is ook de verschuiving in wat wordt verstaan onder een ‘goede vertaler’. Als vertaler moest je 25 jaar geleden (naast je talenkennis en vertaalvaar-

digheid) nauwkeurig kunnen typen en in staat zijn om grote hoeveelheden informatie te onthouden om zo de consistentie van een vertaling in omvangrijke documenten te bewaren. Nu ligt de nadruk meer op technologische vaardigheden: iemand die weet hoe je naast Word-documenten ook websites, XML en InDesign-bestanden kan vertalen en die meteen snapt waar je het over hebt als je vraagt naar de hoeveelheid ‘fuzzy matches’ in een log. Een olifantengeheugen en trefzekere vingers zijn niet zo belangrijk meer, want daar helpt je vertaaltool je bij.

Profiteren van de robot

Sommige vertalers hebben weten te profiteren van de robot: wie vroeg meeding

met de technologische vooruitgang, kon goed geld verdienen door snel veel vertalingen van uitstekende kwaliteit te leveren. Klanten waren veelal nog niet op de hoogte van de mogelijkheden en eisten geen kortingen en kortere deadlines. Wie achterbleef, werd op termijn door klanten met meer ervaring alsnog gedwongen om in te stappen, maar wel met achterstand en gebrekkige kennis van zaken. En daar ligt voor schrijvers ook een valkuil – of een kans, zo je wilt. Blijf je bij en experimenteer je met nieuwe technologie? Dan kun je grote sprongen maken. Doe je dat niet, dan raak je achterop. Hoe dan ook: je kunt er niet omheen. De robot komt. ■

Zo omarm je de robot

Niet stil blijven zitten dus, maar dat is natuurlijk makkelijk gezegd. Wat kun je concreet doen om de robot te omarmen? Zelf een robot programmeren natuurlijk. Maar als je daar de tijd of het talent niet voor hebt:

- Blijf niet vastplakken aan dat eeuwige Word, maar probeer ook eens een andere schrijftool. Er zijn bijvoorbeeld verschillende schrijffapps die je helpen om geconcentreerd te werken. Zoals Ommwriter (met instelbare achtergrondkleuren en -geluiden) of iA Writer (dat de leestijd van je stukken bijhoudt). En wie weet kom je andere schrijffapps tegen met interessante, nieuwe en tijdsbesparende functies.
- Er bestaan al mobiele apps die alles onthouden wat je ooit hebt geschreven en woord- en zinssuggesties geven op basis van eerder gebruikte formuleringen (van jezelf of van anderen). Ze zijn nog niet intelligent en kunnen nog niet autonoom nieuwe teksten genereren, maar versnellen het schrijfproces aanzienlijk. Deze functionaliteit is ook op de desktop beschikbaar in enkele geavanceerde zakelijke content management-systemen. Nog niet breed toegankelijk dus, maar dat is een kwestie van tijd.
- Google naar ‘tools for writers’ en probeer eens iets uit. Naast de vele SEO-hulpmiddelen voor online schrijvers vonden we bijvoorbeeld binnen enkele minuten het eenvoudige Word Counter (wordcounter.com), dat je laat zien welke woorden je (te?) vaak hebt gebruikt. En TextExpander (smilesoftware.com) zet afkortingen om in tekst en wijst je ondertussen op veelgebruikte woorden en passages die je misschien kunt invoeren als afkorting.
- Volg de ontwikkelingen, niet alleen online, maar ook door te praten met collega’s en klanten. Nuttige ideeën en mogelijkheden gaan snel rond!